

Slike naših narodnih noš

S časom so se naše narodne noše tako izpremenile in pokvarile, da jih bomo morali podvreči najstrožji korekturi. Iz neznanja so ženske same ustvarjale noše, ki pristinim niti od daleč niso več podobne, na drugi strani so jih pa prav zelo pokvarile tudi razne nepoučene šivilje in vezilje. Na prireditvah vidimo že take noše, da jih lahko brez pomisleka imenujemo maskare. Zato moramo poiskati vire iz časov, ko je bila narodna noša pri nas še v vsakdanji rabi, in po njih kopirati, kar napravimo novega. Kakor smo nekdaj očistili jezik, tako bomo morali postopati tudi pri nošah, da iz najrazličnejše navlake in fantastičnih potvorb spet izluščimo to častitljivo dedščino v vsej pristnosti in značilnosti. Sicer imamo že v Valvasorju opisane naše noše in

Najstarejša slika Gorenjke, ki je izšla v Herrmannovi knjigi in jo je leta 1780. zanjo narisal ljubljanski slikar Herrlein.

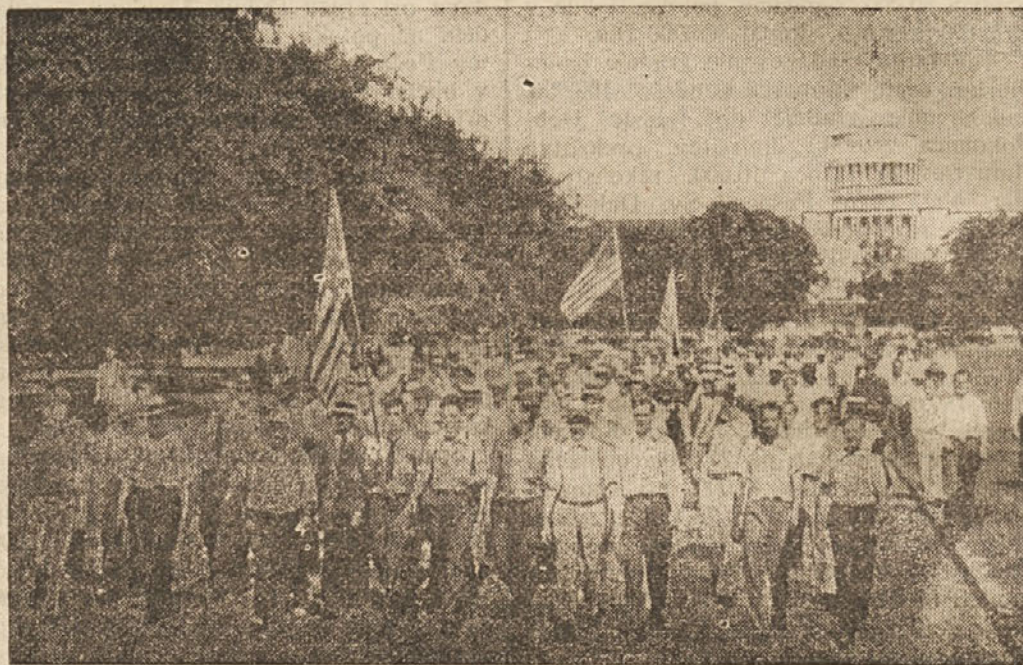
tudi nekaj slik, vendar pa so te noše že izginile, da jih danes skoraj ne moremo več uveljaviti, ker jih nič več ni ohranjenih.

Zelo malo je ohranjenih stvari pred 18. stoletjem, zato pa je to stoletje prav bogato in tedaj smo dobili od Marka Pohlina in Linharta tudi prve točnejše opise naših narodnih noš. Na žalost nista svojim opisom priložila slik, zato nas je pa odškodoval Nemeč B. Fr. Herrmann v svojem »Popotovanju po Avstriji, Štajerski, Koroški, Kranjski itd.« Menda pred njim in za njim še nikdo ni tako zelo pohvalil Slovencev, predvsem pa Gorenjke, kako so zdrave in lepe ter pošene, posebno pa snažne in čiste! Po naših krajih je popotoval leta 1870., a njegova se-

daj zelo redka knjiga je izšla na Dunaju 1784. Za njegovo delo mu je ljubljanski slikar Herrlein narisal Kranjca in Kranjico. Ta dva bakroreza sta prvi sliki naše narodne noše, ki sta tudi zanesljivi in po teh dveh bakrorezih so tudi drugi pisatelji dali napraviti več posnetkov za svoje knjige. Za njim je spet prišel tujec, namreč B. Hacquet, ki je tako mnogo storil za naš narod in deželo. Leta 1801. je v Lipskem izdal svoje slavne »Slike in opise jugozahodnih in vzhodnih Vendov, Ilirov in Slovanov«. V obliki velike četvorke je svojemu delu priložil dolgo vrsto bakrorezov, ki mu jih je napravil Geisler in so vsi na roko kolorirani. V tem delu imamo slike Ziljanca in Ziljanke, Kranjca in Kranjice, Dolenjca in Dolenjke, Ko-

čevarja in Kočevarico. Čiča in Čičko, Istrana in Istranko ter druge noše naših sosedov. Večino teh slik je porabil Francoz Bretton v svojem opisu Ilirije in Dalmacije, ki je izšla tudi v dveh nemških izdajah, zadnja pa leta 1830.

Brez dvoma je Hacquet zanesljiv, kar na vsak način lahko trdimo tudi o prekrasno koloriranih bakrorezih, ki jih je Francoz Bertrand de Moleville priložil v folioformatu svojemu velikemu delu o nošah dednih avstrijskih dežel, ki ga je leta 1804. izdal v Londonu. V tem delu je tudi 7 slovenskih narodnih noš in opisane so tako točno, da za avtorjem nehote slutimo Zigo Zoisa. Tako imamo torej od 1780 dalje več velikih publikacij z mnogimi slikami naših noš, obenem

Pohod ameriških vojni invalidov

Ameriški vojni invalidi so se ponovno napotili v Washington, da izvojujejo svoje pravice.

Italijanske demonstracije proti Angliji in Japonski

je pa po naših božjih potih, kakor n. pr. na Zalostni gori pri Mokronogu ohranjenih prav mnogo motivnih slik iz te dobe z najrazličnejšimi nošami.

Sami tujci torej skrbje za ohranitev naših noš in tudi največje delo o obleki naših prednikov nam je zbral in ohranil tujec ali recimo brat Poljak Emil Korytko. Najel je pred 100 leti slikarja Franca Kurza pl. Goldsteina, da mu je naslikal slovenske narodne noše. Korytko jih je imel namen priložiti svojim slovenskim narodnim pesmim, vendar ga je prej vzela smrt. Najprej sta izšli po teh originalih dve Blumovi litografiji »Kočevski pastirci« in »Predčice«, nato je pa Leopold Kordeš leta 1844. priložil svoji »Carniolijci«, ki jo je tiskal in zalagal tiskar Jožef Blasnik 12 koloriranih Zehmayerjevih bakrorezov po Goldsteinovih originalih, kjer je za bakroreze uporabil večino Goldsteinovih slik. Slovenci so se tedaj za te izvrstne slike kar stepli, da so danes že največja redkost. Zato jih je pa leta 1863. izdal Jožef Blasnik v drugi litografskem pretisku, ki so tudi ročno kolorirane in posnete po prvi izdaji. Blasnik je prestavil samo še slovenski tekst. Tudi te slike so danes že zelo redke in zato moramo biti prav hvaležni J. Blasniku nasl. univerzitetni tiskarni in litografiji d. d. v Ljubljani, da je založila dobre reprodukcije teh slik v obliki razglednic.

Razglednice nam predočajo ženske in moške noše iz Trnovega, Krakovega, Šiške ter sploh iz okolice Ljubljane, nadalje iz Smlednika, Skofje Loke, Polhovega gradca, Bohinja, Vipave in Prema in Notranjskem, iz Osilnice pri Kočevju in iz Poljan na Dolenjskem Dvanajst različnih moških in trinajst različnih ženskih noš, kakršne so pri nas nosili pred 100 leti, je pač dosti, da se lahko pravilno oblečemo, pri tem je pa važno posebno to, da ne bomo več vsi skoraj enaki, kakor sedaj. Pri pregledovanju teh slik se bo marsikdo spomnil še na kak starinski suknjič ali klobuk, kožuh ali »zlahitno jopce« ter bo te zavržene stvari spet poiskal. Tako bodo spet prišle do veljave najrazličnejše naše noše in marsikaj redkega bo ohranjeno, kar bi se drugače izgubilo. Slike so bile narejene pred pičlimi sto leti, ko je bila taka noša še v splošni rabi in so zato slike popolnoma zanesljive!

Predvsem je dolžnost šol, zlasti pa učiteljske šole, da svoje gojence in gojenke pouči o narodnih nošah. S pomočjo opisanih razglednic, ki vse skupaj veljajo le 10 Din, bo to prav lahko, obenem ima pa tudi Sič v svoji knjižici o nar. nošah podrobno razlago teh slik. Slike bi morala imeti vsaka šola in tudi vsaka organizacija, ki pri prireditvah računa na sodelovanje nar. noš, da namesto svečanosti in slavnosti ne bomo več prirejali maskarad. Tudi tujsko prometni faktorji naj prešturirajo te slike, da tujcem ne bodo več kazali našemarjenih tirolskih in bavarških natakarič, temveč naše prave brhke deklince in stasite fante, košate matere in ponosne očete. Noše, ki v glavnem ne odgovarjajo tem oblikam, bi morali pri vseh prireditvah izločiti brez usmiljenja!

Miha: »Kako pa, da si tako shujšal, Tone, odkar se nisva videla?«
Tone: »Križa, križac —«
Miha: »Gre v trgovini narobe?«
Tone: »Oh, kaj še! Le — oženil sem se.«

Emil Vachek: Kri ne kliče po maščevanju...

Bernard je ni slišal in je histerično nadaljeval. »Veš, Sabina, gnoj, ki je izviral iz te rane, je imel nepretrgan pritok in mi je zastupil vse. Tudi kadar sem te poljubljaj, sem mislil na te ljudi. Mislil sem tudi že na to, da bi se postavil na križišče cest in povedal, kaj sem storil. Ampak prav to je; kaj naj storim?«

Zdaj so švigali biski drug za drugim, nebo se je izpraznilo s strašnim donenjem. Sabina je vselej umirala od groze, kadar je bila nevihta. Snopi električnih žarkov, ki so sirovo treskali na zemljo, in pogledi na mlajša drevesa na vrtu, ki so se pripogibala skoraj do tal, so jo neizmerno razburjali. Zdaj se je to v njej spajalo z grozo pred ljubčkom in pred sodiščem. Zdelo se ji je, da zblazni. Pri nekem oslepujočem blisku jo je Bernard ostro pogledal in iz njenega izraza je spoznal, da je proti njemu. Postal je smrtnobled. »Poslušaj Sabina«, je rekel očitajoče, »ne smeš samo molčati. Svetuj mi, kaj naj storim!«

Čuteča bolesten poudarek v njegovih besedah, je dvignila Sabina nehote roko, da bi mu jo položila na lase. Toda roka je ni hotela poslušati, bila je kakor hroma. Zastokala je in čez nekaj časa je poskusila še enkrat. V svojo grozo je spoznala, da se ga res ni mogla dotakniti. Kakor da je kužen. Bernard je poskočil. Boj Sabine z neposlušno roko ni ušel njegovi pozornosti. »Sabina, ti si proti meni!« je vzkliknil. V tem je treščilo nekje tako blizu, da se je uta strešla. Bernard tega ni slišal. Zatulil je: »Ti me zaničuješ!« Sabina si je zastrla oči pred oslepujočo svet-

86

lobo in pred njegovim glasom ter zašepetala: »Ne, ne vem... ne vprašujte me zdaj, Bernard.«

»Sabina, ti me vikaš«, je vzkliknil z grozo.

»Ah ne, jaz vas ne vikam«, je odgovorila Sabina ter zaplakala. Hkrati so začele na streho ute padati težke kaplje. Dvignila je glavo: »Bernard, kako ste mogli to storiti?« je žalostno vprašala.

»To je vprašanje, do katerega imaš pravico«, ji je divje odgovoril. »Toda nimaš pravice puščati me brez nasveta, ko te prosim zanj.«

Sabina je povesila glavo. »Vem«, je rekla tiho. »Bernard, opraviči me in odpusti mi, če moreš. Od groze sem vsa zmedena. Bernard, ali se spominjaš, kako sem te takrat vprašala, ali si preli človeško kri. Ali se je zgodilo to šele pozneje?«

Bernard je odkimal: »Ne, zgodilo se je že prej, Sabina. Lagal sem ti takrat. Očital sem si to, a zdaj vem, zakaj sem to storil. Slutil sem, kaj bi mi bila rekla, če bi ti bil priznal. Ali pa se morda zato tako jeziš name, ker sem se ti takrat zlagal?«

Sabina je zmajala z glavo. »Zaradi tega nisem huda, Bernard.«

Vihar je planil na vrt in strgal s strehe ute kos lepenke, jo nesel v vrtincu čez ves vrt in, ko je nenadno izpremenil smer, jo je vrgel zaljubljenca pod noge. Sabina je poskočila ter si zakrila obraz. »Ne morem govoriti, ne morem misliti, kadar je vihar«, je zastokala. Bernard jo je prijel za roko. »Toda zame je to prevelike vrednosti«, je rekel. Moram izvedeti resnico, moram jo izvedeti takoj. Če se ne huduješ name zaradi tiste laži, se huduješ zaradi tistega dejanja.«

Vsa zmučena je Sabina pokimala.

»Huduješ se name tako, da me ne moreš razumeti in da mi tega ne boš mogla odpustiti.«

»Smiliš se mi«, je zastokala.

»To ni odgovor, to je samo izgovor. Sabina, midva se bova vendar vzela. Vprašam te, ali me še hočeš vzeti?«

»D-da«, je zašepetala Sabina.

»Praviš da, a čutiš ne«, je zastokal Bernard. »Čutiš to že zdaj, toda zmedena si in se mi bojiš povedati. Toda, ko boš sama, ko te ne bo težila moja prisotnost, boš to jasno razumela. Nekoč si mi rekla, da je kri firnež, ki se ne da zmiti. Ali je bilo to tvoje prepričanje?«

»Ne... Da... Morda...«

»Ne — da — morda...« je bridko ponovil za njo. Naglo jo je zgrabil za roko ter jo tako stisnil, da se je komaj premagala, da ni zakričala. »Tega vendar ne bom razlagal, da sem storil to z dobrim namenom. Poznaš me tako dobro, da bi bila razlaga odveč. Toda jaz hočem gotovost o tvojih čustvih. Sabina, poljubi me!«

Sabina se je nehote odmaknila. »Zakaj hočeš to?« je zastokala.

»Imam vzroke za to«, je odgovoril. »Sabina, če me poljubiš, bom vedel, da si me razumela in da me imaš resnično rada. Da se ne boš nikoli povračala k temu in da me ne vzameš iz negotovosti ali iz usmiljenja. Da ne boš pozneje, ko bova mož in žena, kadar me boš pogledala, čutila, da sem izgubil na teži...« Pomolčal je, potem pa mučno pristavil: »Če me ne poljubiš, bo to tudi jasno.« Stal ji je nasproti dolgo, minuto, celo večnost in oslepujoč blisk je lovil drugega in vrt se je tresel pod bičem dežja, ki se je slednjič prignal. Sabina je bila bleda kakor smrt. Ni se bojevala s seboj, vse je bilo vendar odločeno, toda ni imela poguma, da bi zbežala. Slednjič je Bernard povesil oči. »Dobro, Sabina«, je rekel tako tiho, da ga je komaj razumela, »če moreš, mi odpusti, ker sem ti uničil del življenja.«